

VALYUTA XAVF-XATARLARI VA ULARNI SUG'URTALASH USULLARI

Tursunov Rafiq'ali Burgutovich

Andijon davlat texnika instituti

Buxgalteriya hisobi va menejment kafedrası katta o'qituvchisi

Xalilov Otabek Umarjon o'g'li

Andijon davlat texnika instituti Muhandislik iqtisodiyoti va boshqaruv fakulteti

Bank ishi va auditi 4-kurs talabasi

Annotatsiya. Mazkur maqolada valyuta bozorida faoliyat yuritayotgan korxona va moliyaviy institutlar duch keladigan valyuta xavf-xatarlari tahlil qilinadi hamda ularni boshqarish strategiyalari yoritib beriladi. Asosiy e'tibor operatsion, translyatsion va iqtisodiy risklar kabi xatarlarga qaratilgan bo'lib, ularning har biri korxona faoliyatiga qanday ta'sir ko'rsatishi izohlangan. Xususan, O'zbekiston sharoitida valyuta xavflarini kamaytirish uchun qo'llanilayotgan moliyaviy instrumentlar — forward, futures, swap, option va natural hedging kabi vositalarning amaliy qo'llanilishi misollar orqali ochib beriladi. Trastbank Andijon filiali tajribasi asosida mijozlarga valyutaviy risklarni boshqarish bo'yicha maslahatlar, kredit grafiklarini moslashtirish, valyutada diversifikatsiyalangan depozitlar va algoritmik tahlil asosidagi xavf baholash uslublari ko'rsatib o'tiladi..

Kalit so'zlar: Valyuta xavf-xatarlari, kurs o'zgaruvchanligi, moliyaviy xavflar, operatsion risk, iqtisodiy risk.

ВАЛЮТНЫЕ РИСКИ И МЕТОДЫ ИХ СТРАХОВАНИЯ

Аннотация. В данной статье рассматриваются валютные риски, с которыми сталкиваются предприятия и финансовые учреждения, работающие на валютном рынке, а также стратегии управления этими

рисками. Основное внимание уделяется операционному, трансляционному и экономическому рискам, их влиянию на деятельность компаний. На примере Узбекистана анализируются такие финансовые инструменты, как форварды, фьючерсы, свопы, опционы и стратегия "естественного хеджирования". На практике филиал Трастбанка в Андижане оказывает консультации клиентам по управлению валютными рисками, адаптации графиков выплат, диверсификации валютных депозитов и использованию алгоритмического анализа для оценки рисков.

Ключевые слова: Валютные риски, волатильность валютного курса, финансовые риски, экономический риск, операционный риск

CURRENCY RISKS AND METHODS OF THEIR INSURANCE

Abstract. This article explores the currency risks faced by businesses and financial institutions operating in the foreign exchange market, along with strategies for managing these risks. It focuses on operational, translational, and economic risks, explaining their impact on corporate activities. In the context of Uzbekistan, the use of financial instruments such as forwards, futures, swaps, options, and natural hedging strategies is examined. The experience of the Andijan branch of Trastbank is highlighted, where clients are offered advisory services on risk management, payment schedule adjustments, currency-diversified deposits, and algorithmic risk assessment models.

Keywords: Currency risks, exchange rate volatility, financial risks, transactional risk, economic risk

Kirish. Global moliyaviy integratsiya jarayonlari chuqurlashib borayotgan bir davrda, valyuta bozorida faoliyat yuritayotgan har qanday korxona yoki moliyaviy muassasa xalqaro hisob-kitoblarga kirishgan chogʻda valyuta kursining oʻzgaruvchanligidan kelib chiqadigan moliyaviy xatarlar bilan toʻqnash kelmoqda.

Ayniqsa, faoliyati eksport-import operatsiyalari, xorijiy investitsiyalar jalbi yoki xalqaro kreditlashga yo'naltirilgan subyektlar uchun valyuta kursidagi eng kichik tebranishlar ham jiddiy iqtisodiy ta'sir ko'rsatishi mumkin. Valyuta xavf-xatarlarini boshqarish masalasi zamonaviy iqtisodiy munosabatlarda strategik ahamiyat kasb etmoqda. Bunday xatarlar, asosan, uch asosiy yo'nalishda – operatsion, translyatsion va iqtisodiy risklar ko'rinishida namoyon bo'ladi. Mazkur risklar korxonalar daromadlarining barqarorligiga, bozor raqobatbardoshligiga va investitsion jozibadorlik darajasiga bevosita ta'sir qiladi. Bugungi kunda O'zbekistonda ham valyuta xatarlarini kamaytirishga qaratilgan bir qator zamonaviy yondashuvlar joriy etilmoqda. Xususan, moliyaviy derivativlar – “forward”, “futures”, “swap” va “option” kabi vositalardan foydalanish, shuningdek, “natural hedging” strategiyasi orqali valyutaviy balansni saqlab qolish amaliyoti tobora kengayib bormoqda. Bularning barchasi ochiq iqtisodiyot sharoitida faoliyat yuritayotgan korxonalar uchun valyuta xatarlariga qarshi samarali himoya vositasi bo'lib xizmat qilmoqda.

METODOLOGIYA. Valyuta bozorida faoliyat yurituvchi istalgan korxona yoki moliyaviy muassasa xalqaro hisob-kitoblarga kirishar ekan, valyuta kursining o'zgaruvchanligidan kelib chiqadigan moliyaviy xavflar bilan yuzma-yuz keladi. Tranzaksiyalar xorijiy valyutada amalga oshirilayotgan bir paytda kursdagi eng kichik siljish ham foyda darajasiga yoki ziyon keltirish ehtimoliga sezilarli ta'sir ko'rsatishi mumkin. Ayniqsa, faoliyati eksport-importga, kreditlashga, chet eldan investitsiya jalb qilishga asoslangan korxonalar uchun valyuta xatarlarini boshqarish va ularni minimallashtirish strategik ahamiyat kasb etadi. Bu xatarlar, umumiy tarzda aytganda, uch asosiy yo'nalishda namoyon bo'ladi: operatsion risk, translyatsion risk va iqtisodiy risk. Operatsion risklar – bu xorijiy valyutadagi bitimlar asosida to'lovlar amalga oshirilganda kurs farqlari sababli yuzaga keladigan zarar ehtimollari bo'lsa, translyatsion risklar buxgalteriya hisobida ifodalanuvchi valyutaviy aktiv va passivlarning qayta baholanishi bilan bog'liq.

Iqtisodiy risk esa uzoq muddatli istiqbolda korxonaning bozor raqobatbardoshligiga ta'sir ko'rsatadigan kurs tebranishlarini qamrab oladi. O'zbekistonda bu turdagi xavflarning oldini olish, ularni yumshatish bo'yicha alohida mexanizmlar amaliyotga tatbiq qilinmoqda. Jumladan, Trastbank XAB Andijon filiali tomonidan ham mijozlarga valyutaviy risklarni boshqarishga doir maslahatlar berish, shartnoma tuzishda ehtiyot choralarini belgilash, konversiya muddatlarini strategik rejalashtirish taklif qilinmoqda. Bu orqali bank valyuta xatarlariga duch keluvchi subyektlarga nafaqat xizmat ko'rsatmoqda, balki ularni moliyaviy savodxonlik jihatidan qo'llab-quvvatlamqda. Xavflarni sug'urtalashning eng samarali usullaridan biri bu — moliyaviy derivativlar orqali hedj qilish hisoblanadi. Garchi bu amaliyot O'zbekiston moliyaviy bozorida hali keng ommalashmagan bo'lsa-da, ayrim yirik korporatsiyalar va banklar xorijiy sheriklari bilan tuzayotgan “forward” yoki “futures” tipidagi bitimlar orqali kurs tebranishidan oldindan himoyalalanish choralarini ko'rmoqda. Bu vositalar orqali kurs kelajakda qanday bo'lishidan qat'i nazar, belgilangan narxda to'lov yoki ayirboshlash amalga oshiriladi. Natijada valyutadagi tebranishlar korxona daromadiga bevosita ta'sir qilmaydi. Shuningdek, “swap” va “option” kabi moliyaviy instrumentlar ham valyuta risklarini boshqarish uchun qo'llaniladi. Swaplar ikki tomon o'rtasida valyutalarni ma'lum muddatda almashish shartnomasi asosida tuziladi, bu ayniqsa xalqaro kredit yoki investitsiya bitimlarida foydalidir. Optionlar esa korxonaga o'z xohishiga ko'ra, bitimni amalga oshirish yoki rad etish imkoniyatini beradi — bu esa yanada yuqori darajadagi himoya shaklidir. Sug'urtalashning yana bir yo'li bu — valyutadagi aktiv va majburiyatlarni muvozanatlash, ya'ni “natural hedging” strategiyasidir. Bu uslubda korxona chet eldan tushgan valyutani o'sha valyutada bo'lgan xarajatlar bilan muvozanatlaydi. Masalan, xorijiy valyutada mahsulot sotgan korxona, o'sha valyutada xom ashyo sotib oladi yoki kredit to'laydi. Bu kurs farqidan kelib chiqadigan salbiy ta'sirni kamaytiradi. Trastbank amaliyotida, ayniqsa, eksport

bilan shug‘ullanuvchi mijozlar uchun valyuta riskini kamaytirishga doir shartnomaviy tavsiyalar, kurs dinamikasiga moslashtirilgan kredit grafigi va mos valyutadagi depozitlar orqali portfelni diversifikatsiyalash strategiyalari taklif qilinmoqda. Shu bilan birga, bank o‘z ichki faoliyatida ham kurs xavflarini baholash uchun maxsus modellar va algoritmik tahlildan foydalanmoqda. Bu bankni likvidlikni samarali boshqarishga, valyuta rezervlarini optimal taqsimlashga va kurs intervensiyasidan foydalanmasdan muvozanatni saqlab turishga xizmat qilmoqda. Umuman olganda, valyuta xavf-xatarlarini boshqarish bugungi kunda O‘zbekistonning ochiq iqtisodiyot sharoitida muhim iqtisodiy zarurat sifatida shakllanmoqda. Kurs tebranishlari nafaqat biror bitim darajasida, balki butun moliyaviy strategiyani belgilab beruvchi omilga aylanmoqda

Xulosa va takliflar

Global moliyaviy integratsiya va iqtisodiyotning liberallasuvi jarayonlari kuchayib borayotgan hozirgi sharoitda valyuta xavf-xatarlarini boshqarish masalasi korxonalar va moliyaviy muassasalar uchun strategik ahamiyat kasb etmoqda. Valyuta kursining tebranishi xalqaro savdo, investitsiyalar va kreditlash faoliyatiga bevosita ta’sir ko‘rsatmoqda. Ayniqsa, xorijiy valyuta bilan ishlaydigan subyektlar uchun hatto kursning eng kichik o‘zgarishi moliyaviy barqarorlikka salbiy ta’sir yetkazishi mumkin. Tahlillar shuni ko‘rsatadiki, valyuta xavf-xatarlari uch asosiy shaklda – operatsion, translyatsion va iqtisodiy risklar ko‘rinishida yuzaga chiqadi. Ularning har biri korxonaning daromadlariga, bozor raqobatbardoshligiga va uzoq muddatli rivojlanish strategiyasiga ta’sir ko‘rsatadi. O‘zbekiston tajribasida bu risklarni kamaytirish yo‘lida moliyaviy derivativlardan foydalanish, natural hedging amaliyotini kengaytirish va bank-mijozlar o‘rtasidagi hamkorlikni mustahkamlash muhim o‘rin tutmoqda. Xususan, Trastbank XAB Andijon filialining valyuta risklarini boshqarish bo‘yicha ilg‘or yondashuvlari

moliyaviy savodxonlikni oshirish va kurs tebranishlarining salbiy oqibatlarini kamaytirish borasida ijobiy natijalar bermoqda.

References:

Используемая литература:

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Karimov I.A. *O‘zbekiston — bozor munosabatlariga o‘tish yo‘lida*. – T.: O‘zbekiston, 1995.
2. Madumarov I.M. *Moliyaviy menejment*. – T.: IQTISOD-MOLIYA, 2020.
3. Moliya vazirligi rasmiy veb-sayti: www.mf.uz
4. O‘zbekiston Respublikasi Markaziy banki materiallari: www.cbu.uz
5. Mishkin F. *The Economics of Money, Banking and Financial Markets*. – Pearson Education, 2019.
6. Hull J.C. *Options, Futures and Other Derivatives*. – Prentice Hall, 2017.
7. Trastbank XAB rasmiy sayti va yillik hisobotlari: www.trustbank.uz
8. Xalqaro Valyuta Fondi (IMF) hisobotlari: www.imf.org
9. Damodaran A. *Strategic Risk Management*. – Wiley Finance Series, 2015.